

A HAZAI TÚRAMOZGALOM ÉLÉN

Eötvös Loránd, a turista

*„A turistaság nem azt jutalmazza öntudatos meglepéssel,
aki sok helyen megfordult,
hanem azt, aki sok és fáradságos utat futott be.”*

A XIX. század közepére kialakuló polgárság körében mind népszerűbbek lettek a kirándulások. A megszülető turistaság hamar bekapcsolódik az Európa-szerte megindult mozgalomba, sorra alakulnak az ilyen egyesületek. Döller Antal szervezőmunkájának köszönhetően 1873. augusztus 10-én tömörültek egyesületté a Magas-Tátra rajongói, késmárki központtal megalakítva a Magyarországi Kárpát Egyesületet.

1888. szeptember 24-én kis társaság időzött a Pilisszentkereszt melletti Klastrom-kútnál arról beszélgetve, hogy az ébredőben lévő turistaság eszméjét felkarolandó, egyesületet kellene alapítani. A társaság két agilis tagja, dr. Thirring Gusztáv és dr. Téry Ödön haladéktalanul hozzáfogtak a szervezéshez, aminek eredményeként december 28-án az MTA Kisfaludy-termében megalakult a Magyarországi Kárpát-Egyesület (MKE) Budapesti Osztálya, elnökéül Eötvös Lorándot választva.

Az első választmányi ülés — alig egy hét múlva — már meghatározta az elvégzendő feladatokat: folyóirat indítása, turistatérkép kiadása, utak jelzése, kirándulások szervezése. A nagy lendülettel munkához látott osztály azonban egyre terhesebbnek érezte az MKE olykor provinciális szemléletű felügyeletét, így az önállósulás mellett döntött. Ez 1891. szeptember 29-én történt, megalakítva a Magyar Turista Egyesület, amelynek elnöke továbbra is Eötvös Loránd lett. De miért is ő?

Eötvös megtestesítője volt az ókor „mens sana in corpore sano” eszméjének. Gyermekkorában az akkor még vadregényes Svábhelyen telt. Atyja, a hegyeket szintén kedvelő

József, kevés korlátot állítva elé, sokszor akár társa is volt testedző mulatságaiban — így és ott nevelve híres turistává fiát, s egyben kialakítva egy kivételes apa-fiú kapcsolatot. A zárkózott természetű Eötvös útjairól alig tett közzé valamit, azokat fennmaradt naplóján kívül atyjához írt bensőséges leveleiből ismerhetjük meg.

Első önálló útjára 1866. augusztus 1-én indul Svájcba, alig 18 esztendősen. Feljut az Alpok jó néhány csúcsára, szeptember 12-én megmássza a Monte Rose 4600 méter feletti ormát. „... a kísértés erőmet kimutathatni, megmászva Europa nagyságra nézve második hegyét, nagyobb volt, sem-hogy legyőzhettem volna. E napot életem eddigi legélvezetesebb napjának tartom...” — írja levelében atyjának. Öt nappal később, dél felé haladtában, eljut a híres Szent Bernát kolostorba, ahol meghatottan olvassa a csúcskönyvben édesapja 1836. augusztusában kelt bejegyzését. Szeptember végéig marad Svájcban, ekkor írja: „Kedves atyám! Mí-dőn külföldre küldtél cézlod volt, úgy hiszem, nekem mulatságot szerezni; de talán még inkább... tevékeny életre ébreszteni. ... úgy hiszem, ezt elérted, ... mert testben és lélekben érzek magamban erőt az élet fáradságaival szembe szállni.”

A következő esztendőben útja Tirolba vezet, megmássza a Gross-Glocknert, a Gross-Venedigert. Egy év múltán már a Dolomitokban időzik, s ezután egészen 1914-ig hű marad ehhez az égre törő sziklacsipkék uralta hegyvidékhez. Itt, a jelentéktelen kis falu, Schluderbach (ma: Carbonin) jelentéktelen szállodácskájában pihente ki évről évre a tudós fizikus, egyetemi tanár, az Akadémia elnöke a munkás hétköznapiok nyűgét. Innen indult a hegyek világát megismerni, itt vált kora egyik legkiválóbb mászójává — és itt örülhetett annak, hogy két leánya, Rolanda és Ilona is jeles hegymászóvá lett, olykor atyjukat is túlszárnyalva.

Eötvösék, az akkor megszokott módon, még hegyivezetővel másztak. A vezetők hamar megszerették a „der ungarischer Baron”-t, és tisztelték merészségét, kitartását, fizikai erejét. Legkedvesebb vezetője Michael Innerkofler, a „Dolomitok királya” volt. Eötvös és két lánya nevéhez több elsőmászás fűződik, közel harminc ilyen útvonalal írták be magukat a Dolomitok történetébe. (Elsőmászás: elsőként, vagy egy új, nehezebb útvonalon jutni fel egy csúcsra.) 1902-ben a neves geológus, Andreas Witzemann vezetőjével, Josef Innerkoflerrel a Cadin egy addig „szűz” csúcsát meghódítva, tiszteletük jeléül azt Cima di Eötvös-nek nevezték el. De nevét viseli 1884-től a Croda da Lago csúcsára vezető Via Eötvös, amin ő jutott fel elsőként.

Természetesen nem csak a magashegyeket járta. Gyermekkorától gyakran kirándult a főváros környéki, akkor még alig ismert hegységekbe, de eljutott a Felvidékre, vagy Biharba is. Maga is támogatta a létrehozandó turistaegyesület gondolatát, majd vállalta az elnökséget. A Budapesti Osztály első közgyűlését, 1890. január 25-én ő nyitotta meg: „Tisztelt közgyűlés! ...Tavaly még kisszámú csoportunk máig egy ezreddé növekedett, a Turisták Lapjának első évfolyama, és érdeklél látogatott felolvasó üléseink tagjaink szellemi tevékenységéről tanuskodnak. A Pilis hegység útjain

1. ábra. A Mont Rose Eötvös felvételein

2. ábra. Eötvös és lányai az Esztergom feletti Kétágú-hegyen

alkalmazott útjelzőink, turistatérképünk és társas kirándulásaink e szép vidéket hozzáférhetővé tették. ...Haladjunk tehát bátran célunk felé! Legyen az a cél a turistaság meghonosítása hazánkban, mert tudjuk, hogy a jó turista, ha nem több, legalább egészséges és erős akaratú ember.” Egy évvel később már az egész országra kiterjedő működésről szól: „Nekünk is van egy szép és nagy birodalmunk: széles Magyarország. Ez a birodalom legyen a mienk, legyen valamennyi turista-egylet. Különösen mi, budapestiek ne elégedjünk meg azzal, hogy fővárosunk környékén kirándulásokat tegyünk — irányítsuk figyelmünket távolabbra. Feladatunk nem az, hogy a turistákat Budapestre tereljük, hanem az, hogy őket, innen hazánk érdekes vidékei felé tereljük. Mienk a Tátra, a Keleti-Kárpátok, a Bihar, az Erdélyi havasok, az Al-Duna. E nagy gazdagság ne tegyen büszkévé, intsen inkább arra, milyen nagy a mi feladatunk.”

Az MTE megalakulásakor közfelkiáltással választották elnökké. Megköszönve a bizalmat, szokott szerénységével szól: „Aggodalommal foglalom el e megtisztelő állást, s nem tudom, hogy különbeni nagy elfoglaltságom mellett nem volna-e jobb, ha most visszavonulnék. Arra kérem a t. közgyűlést, legyen elnézéssel, ha elfoglaltságom közepette talán nem vihetem az ügyeket úgy, mint eddig. Egyébként kötelességemnek tartom a megtisztelő elnöki állást elfogadni.”

Az egyesület gyakorlati működése az egész országban kisebb, autonóm egységekben, az ún. osztályokban folyt. Az elnökség (választmány) csak a fontosabb irányelveket dolgozta ki, ugyanakkor eredményesen képviselte a teljes tagság, sok ezer turista érdekeit. Már a kezdetekkor felmerült egy Dobogókőn építendő menedékház szükséges volta, hogy abban megpihelve, távolabbi túrákra is indulhassanak. Erről beszélgetett Téry Ödön barátjával, Prokop Géza közalapítványi erdőszel. — *Építenék menedékházat, csak nem talállok alkalmas*

telket — mondja Téry. — Adok én ingyen telket Dobogókőn, ha a felépítendő ház Eötvös nevét viselendi — így Prokop. Így kezdődött, s 1898-ban elkészült a boronafalú menedékház. Június 5-én, Eötvös vezetésével Dömösről sok száz lelkes turista vonult fel az átadó ünnepségre. A ház falán lévő feliratról lehullván a lepel, az elnök meghatott szavakkal köszönte meg Téryék munkáját, s a felé irányuló szeretetet. A ma már természetjáró múzeumként működő ház vitrinjében ma is látható az első vendégkönyv, a névadó és a megjelentek aláírásával.

1899-ben a tátrai kalauzok (vezetők) képzése, felügyelete miatt nézeteltérés támadt az MTE és az MKE között. Eötvös — sokszor eredményes diplomáciai érzékével — próbált közvetíteni, ez csak részben sikerült. Döntése: „Sokféle tennivalóm az egyetemi év munka idejében, családom iránti kötelességeim és függetlenségi vágyam a szünidők tartama alatt nem engedik meg, hogy a turista-egyesület ügyeivel oly mértékben foglalkozzam, mint azt meggyőződésem szerint kötelességszerűleg tennem kellene, megérelelték bennem az elhatározást, hogy ez egyesületnek engem annyira megtisztelő elnöki állásáról lemondjak...”. Kapcsolata természetesen fennmaradt az egyesülettel, amelyik tiszteletbeli tagjává fogadta, s a növekvő forgalmat is kiszolgáló, 1906-ban újonnan épített menedékházat is róla nevezték el. És persze nem szakadt el hegyeitől sem...

„Még élete legutolsó éveiben is hódolt turista vágyának, s kedvesebb, meglepőbb képet alig lehetne elképzelni, mint midőn ez a 70 éves fehérhajú, hajlott derekú aggastyán ruganyos léptekkel és csillogó szemekkel haladt általa imádott két leánya társaságában meredek hegyi utakon fel az Öt-tóhoz, a Bástyára, a Kis-Viszokára vagy a Tengerszem-csúcsra. Íme egy ember, kiben megvalósult a lelkiélet összhangja... mert lelkében egyesítve voltak a szeretet embertársai iránt, a fáradhatatlan munkakedv, és a forró imádat a természet minden lenyűgöző szépsége iránt.” — olvashatjuk Jász Géza nekrológját a Turisták Lapjában. „Elnöki működésének örök emlékeül a dobogókői menedékház Eötvös Loránd báró menedékháznak neveztetett el.”

Ez az örök emlék azonban csaknem valóban emlékévé vált. 1946-ban a Magyar Turista Egyesületet feloszlatták, minden vagyonát (benne csaknem harminc menedékházat) elkobozták.

3. ábra. Eötvös felvétele a Cadin-csoportról

4. ábra. Az emléktábla elhelyezése a Cima di Eötvös csúcsán

A Turistaházakat Kezelő Vállalat már csak név nélkül, dobogókői turistaházként „kezelte”. A ház sorsa kis híján beteljesedett: volt bölcsőde, telefonközpont, raktár, szeméttároló, aztán beszakadt tetővel, ajtó nélkül enyészett az elhanyagolt park szélén. 1983-84-ben társadalmi összefogással újjáépítették, ma a természetjárók múzeuma. Alig volt jobb állapotban a szomszédos „új” menedékház. Az 1989-ben újjá alakult MTE ismét birtokba vehette, s több évi munka után, az eredetihez hasonló formájában, 1998-ban ismét megnyitotta a közforgalomnak. Az egyesület így emlékezett Eötvös születésének 150., és az első ház megnyitásának 100. évfordulójára. Természetesen mindkét épület ormára visszakerült a „báró Eötvös Loránd Menedékház” felirat.

Az egyesület 1994-ben a Dobogókő alatti Thirring-körút legnagyobb breccsa-szikláján helyezte el, halálának 75. évfordulóján, egykori elnökének emléktábláját, s az alatta lévő úton egy pihenőpadot. A centenáriumhoz kapcsolódva, az ünnepi megemlékezést követően a menedékház Thirring-termében leplezték le az Eötvösre emlékező gránittáblát. Szeptemberben az MTE küldöttsége ellátogatott a Dolomitokba, s a Cima di Eötvös csúcsára elhelyezték a névadóra emlékező, négy nyelvű réztáblát.

VURAY GYÖRGY

IRODALOM

Turisták Lapja 1890-1944

Kis Domokos Dániel: A csúcson. A hegyek szerelmese — báró Eötvös Loránd. ELTE Eötvös kiadó, Bp., 1998.

Kis Domokos Dániel: A természetszerető Eötvös Loránd. Magyar Tudománytörténeti és Egészségtudományi Intézet kiadása, Bp., 2017.

Vuray György: Dobogókő. Tájak, Korok, Múzeumok Kiskönyvtára, 590. szám. Bp., 1998.

(Az archív felvételek eredeti negatívjait az ELGI könyvtára őrzi)